

درک زبان و چگونگی رشد آن به توجیه فرایندهای پیچیده خواندن و نوشتن کمک می‌کند. این خصیصه کتاب‌های تازه تألیف را از کتاب‌های گذشته‌ی حاکم بر آموزش و پرورش جامعه‌ی ایران متمایز نموده است.

کودک در اثر رشد دستگاه گویایی، شنوایی و هوش در اولین سال‌های زندگی در محیط خانواده و سپس با توسعه ارتباطات و برقراری رابطه با اطرافیان از طریق ارتباط با محیط مطالب مختلفی یاد می‌گیرد.

او در می‌یابد در محیط خانواده و جامعه اطراف خود از کلماتی برای ارتباط استفاده کند همان‌طور که پدر و مادر و دیگر افراد، آن‌ها را عملاً به کار می‌برند.

کودک در محیط اطراف خود که همان محیط رفت و آمد میان خانه و مدرسه می‌باشد ارتباطات اجتماعی گسترده‌ای را فرا می‌گیرد.

همسالان با فرهنگ‌های خاص خود (خرده فرهنگ یا فرهنگ ضمنی) ساختار زبان کودک را تحت تأثیرات مثبت و منفی گوناگون قرار می‌دهند. از طرف صدا و سیما نیز در شکل‌گیری یا تغییر و تحول ارتباطی فرد نقش مهم و بسزایی را ایفا می‌کند. این مجموعه آموزش‌های غیررسمی در تکامل و شکل‌گیری ساختار نهایی زبان ارتباطی کودک مؤثر است.

ما در مقام عضوی از نهاد آموزشی که رسالت تهیه کتب مناسبی برای دانش‌آموزان را داریم به برنامه‌های آموزشی رسمی مدرسه نظری گذرا می‌اندازیم.

آموزش زبان ارتباطی و شیوه‌های مناسب گفت و شنود در برنامه‌های رسمی آموزش جایی

جایگاه زبان آموزی در کتاب‌های

تازه تألیف ناشنوایان

مینامهرورز

ملیحه رحمانی

عضو گروه تألیف کتب فارسی ویژه دانش‌آموزان ناشنوا

هستی زمانی که دو شخص از زبان مادری یکسانی برخوردارند، هر دو به یک گونه سخن نمی‌گویند، آنچه که گوینده بر زبان می‌آورد، در پرتو تجربه‌ی خود به دست آورده است و شنونده ناچار است گفته‌ی او را در پرتو تجربه‌ی خویش تفسیر و تعبیر کند که هر گفتگویی، یک ترجمه‌ی شاهکار است.

همه‌ی انسان‌ها به این نکته اذعان دارند که قادر به صحبت کردن می‌باشند. اما درک رشد زبان و فرآیندهای مربوط به آن به دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت به عنوان متخصصین امر این توانایی را می‌دهد، که پدیده‌های ثانویه صحبت کردن را به منظور کمک به آموزش دانش‌آموزان و معلمان بکار ببرند. منظور از پدیده‌های ثانویه، خواندن و نوشتن است زیرا زبان (گفتار) در مرحله‌ی اول خواندن و خواندن و نوشتن در مرحله‌ی دوم قرار می‌گیرند.

ندارد در برنامه‌ی درسی دبستان زبان آموزی یکی از مفاهیم اساسی آموزشی محسوب می‌شود. اما زبان‌آموزی در برنامه‌ی آموزش رسمی و مدرسه‌ای تنها به کار آموزش خواندن و نوشتن می‌پردازد و تقریباً تمام وقت برنامه‌ی زبان آموزی به تدریس و تمرین روخوانی از دروس کتاب فارسی و آموزش املا و انشا محدود می‌شود. بنابراین می‌توان گفت مفاهیم و ساعات برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی در دبستان و زنگ‌های ادبیات در دیگر دوره‌ها، هیچ بحثی درباره‌ی آموزش شیوه‌های بهتر گفت و شنود و برقراری ارتباط موفقیت‌آمیز و صحیح فرد با فرد و یا فرد با جمع ندارد. در کتاب‌های فارسی پنج پایه ابتدایی متنی در این زمینه دیده نمی‌شود.

معلمان و اولیا مدرسه نیز متأسفانه با تبعیت کامل از برنامه‌های رسمی و کتاب، خود را به آموزش این مبحث موظف نمی‌دانند.

همان‌طوری که یادگیری اولیه‌ی زبان با آموزش‌های مادر و خانواده صورت می‌گیرد،

🍁 کودک در مرحله‌ی گوش دادن باید در فهم و درک آنچه که می‌شنود توانا باشد.

گسترش گنجینه‌ی لغات و فرهنگ و تشخیص شیوه‌ی مناسب گفت و شنود با مخاطب نیز آموختنی است و لازم است در مدارس در این زمینه با دانش‌آموزان گفت و گوهایی برای پرورش ارتباط شفاهی انجام گیرد.

از طرفی مهارت‌های ارتباط شفاهی یعنی گوش دادن و صحبت کردن نخستین مهارت‌های زبانی

به‌شمار می‌آیند. هر چند تمام کودکانی که به طور طبیعی پرورش می‌یابند صحبت کردن و گوش دادن را یاد می‌گیرند ولی روش این مهارت‌ها در هر کودک به گونه‌ای متفاوت است.

- مهارت گوش دادن

استمر *Stammer* (۱۹۷۷) در تعریف گوش دادن از چهار مرحله‌ی اساسی نام می‌برد.

۱- شنیدن ۲- دقت و تمرکز حواس ۳- گوش دادن ۴- استماع

او معتقد است کودکان برای شنیدن نیاز به تیز هوشی و احساس و ادراک آگاهانه‌ای دارند و برای رسیدن به دقت و تمرکز حواس باید توانایی تمرکز بر منبع پیام و نیز خود پیام را داشته باشند. کودک در مرحله‌ی گوش دادن باید در فهم و درک آنچه که می‌شنود توانا باشد. استمر معتقد است گوش دادن واقعی در آخرین مرحله یعنی در مرحله‌ی استماع صورت می‌گیرد، و این زمانی است که کودک قادر باشد زبان شفاهی را به نحوی معنادار استفاده کند.

- مهارت صحبت کردن

کلمات ابزار زبان هستند و به عنوان دومین مهارت ارتباط شفاهی بکار می‌رود. انسان به عنوان اشرف مخلوقات با به کارگیری واژه‌ها، افکار و احساسات و اندیشه‌ها یا نیازهای خود را به یکدیگر منتقل می‌کند.

کودک انسان تا قبل از ورود به مدرسه‌ی ابتدایی برای مدت چهار یا پنج سال به تمرین زبان شفاهی پرداخته است و واژگان گسترده‌ای شامل تقریباً دوهزار و یانصد کلمه برای صحبت کردن خود فراهم نموده است تا بدین وسیله بتواند به

فراگیری گفتار ماهرانه پردازد.

– پدیده‌های ثانویه

پدیده‌های ثانویه شامل دو مهارت خواندن و نوشتن می‌باشد.

خواندن عبارتست از کسب اطلاعات از مطالب

✳ سخن گفتن و گوش دادن عملی

صد در صد اکتسابی می‌باشد.

جایی به منظور درک مطلب که اساسی‌ترین وسیله آموزش محسوب می‌شود و فرد با کسب این مهارت و پیشرفت در آن قادر خواهد بود تا در هر یک از امور زندگی مخلوقات لازم را کسب کند.

فراگیری خواندن بیش از گوش دادن نیاز به کوشش‌های خاص و آموزش مستقیم دارد. خواندن با تفکر سروکار دارد و موجبات پورش و به کار انداختن تمام قوای فکری و اخلاقی را در جهت درک بهتر مفاهیم مواد درسی فراهم می‌کند.

از جهت دیگر خواندن وسیله‌ای ضروری و اساسی و پایه برای مواد درسی است و شکست در برنامه‌های تحصیلی تا حد زیادی به سبب ناتوانی در مهارت خواندن رخ می‌دهد. سخن گفتن و گوش دادن عملی صد در صد اکتسابی می‌باشد و بالاخره در باره‌ی اهمیت خواندن می‌توان گفت که: «کودکان باید یاد بگیرند بخوانند برای اینکه بعدها بتوانند بخوانند که یاد بگیرند.»

– مهارت نوشتن

ویگوتسکی (Vygotsky ۱۹۶۲) نوشتار را یک فرایند شناختی می‌داند که به دلیل انتزاعی بودنش می‌تواند برای کودک فرایندی دشوار باشد. او معتقد است که سخن نوشتاری مشکل‌تر از گفتار درونی است. زیرا سخن نوشتاری گفتاری فشرده و خلاصه است. نوشتن در سلسله مراتب

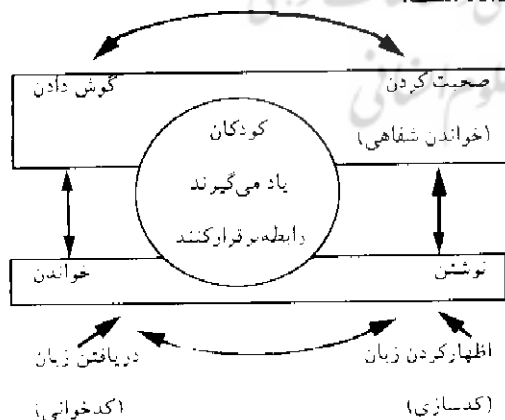
مهارت‌های زبان آخرین مرحله‌ای است که آموخته می‌شود. آموخته‌های بنیادی و تجارب مفید مهارت‌های زبانی در گوش دادن، سخن گفتن و خواندن در واقع پیش‌نیازی برای نوشتن محسوب می‌شود.

نوشتن عبارت است از نمایش دادن کلام به وسیله‌ی حروف و ترکیبات گوناگون آن که با استفاده از نشانه‌ها و آیین نگارش روح و روانی خاص پیدا می‌کند.

با عنایت به جایگاه علمی این مطلب یکی از ویژگی‌های کتاب‌های تازه تالیف شده تقدم خواندن بر نوشتن می‌باشد چراکه نوشتن فرآیندی پیچیده‌تر از خواندن است در دنیای امروز نوشتن از مهم‌ترین وسایل تفهیم و ارتباط به شمار می‌رود و در نشر عقاید و افکار و نزدیک کردن جوامع بشری و اشاعه‌ی فرهنگ و تمدن نقش حیاتی دارد.

– روابط متقابل مهارت‌های زبانی

اغلب پژوهشگران عقیده دارند که چهار مهارت زبانی خواندن، نوشتن گوش دادن و صحبت کردن به نحوی با هم ارتباط دارند. لوندستین این رابطه را در قالب الگوی زیر نشان داده است.

از تپاها رابطه متقابل مهارت‌های زبانی را نشان می‌دهند.

از تپاها در مرکز رابطه‌ی متقابل قرار دارد.

ماهنامه آموزش و پرورش استثنایی * ۳۱

جایگاه زبان‌آموزی در کتاب‌های تازه تألیف ناشنوایان

بطور کلی ناشنوایان به خوبی صحبت نمی‌کنند. صدای آنان در هنگام صحبت کردن صحیح به نظر نمی‌رسد چرا که فرد ناشنوا صدای خودش را نمی‌شنود تا اصلاح کند. وقتی ما سخنی می‌گوییم صدای خود را می‌شنویم و در صورتی که گفته‌های مان صحیح به نظر نیاید آن را تصحیح خواهیم کرد. برای ناشنوایان این کار غیر ممکن است. چرا که آنان نه صدای ما و نه صدای خود را نمی‌شنوند.

بنابراین بر آنچه که می‌گویند نظارتی ندارند. با توجه به این امر مهم آموزش و پرورش کودکان استثنایی کشور به منظور بالابردن عادت‌های مثبت و پرورش مهارت‌های زبان در این گروه از کودکان راه کارهایی را از جمله تألیف کتاب‌های آموزشی مناسب برنامه‌ریزی نموده است. در محتوای این کتابها، به چهار مهارت زبان‌آموزی نگاهی دقیق و سنجیده شده است از آن جمله ویژگی‌هایی مانند:

- تقدم خواندن بر نوشتن

- استفاده از کتاب‌ها و داستان‌های مصور و نیمه مصور به منظور تقویت زبان‌آموزی و در نهایت به کارگیری محاوره مستمر.

- تغییر در اندازه حروف نوشتاری و پیش‌بینی فعالیت‌های رسم‌الخط در جهت یادگیری و بالابردن مهارت خواندن.

- پیش‌بینی تمرینات مختلف به منظور هدایت دانش‌آموزان به ابراز نمودهایی از زبان درونی در قالب جمله‌های کوتاه و بلند در حیطه‌ی انشا.

- استفاده از متون و اشعار ساده مطابق با توان

کودک ناشنوا به منظور یاری رساندن او در صحبت کردن.

- توجه فوق‌العاده به روابط معنایی زبان (تضاد، مترادف، تضمن و هم‌خانواده)

- به منظور بالابردن درک مطلب در محورهای مختلف.

- توجه به آموزش قواعد دستوری به طور غیر مستقیم.

- پیش‌بینی فعالیت‌هایی در جهت آهنگین ساختن کلام خشک و بی‌روح کودک ناشنوا در فعالیت‌هایی به نام تمرین آهنگ گفتار

- و در نهایت فعالیت‌هایی اختصاصی برای تربیت شنوایی، گفتارخوانی و آموزش گفتار.

برنامه‌ریزی این فعالیت‌ها به گونه‌ای تنظیم شده است که با کمترین امکانات و با شرایط عادی متشکل از یاد دهنده و یادگیرنده بتوان به اهداف مورد نظر رسید. لازم به یادآوری است که یاد دهنده در یک چنین برنامه‌ای به عنوان یک ناظر مستقیم که روند آموزش را تعیین و تسهیل می‌سازد، نقش بسیار برجسته‌ای را ایفا می‌نماید.

منابع:

۱- روان‌شناسی تربیتی دکتر علی شریعتمداری

۲- روان‌شناسی عمومی دکتر سیف

۳- زبان و مهارت‌های زبانی، جیمز فلاپیتراچ- سالوس

مقدمه‌ای بر روش تدریس فارسی کودکان دچار

آسیب شنوایی تألیف سازمان استثنایی

۴- روش محاوره آموزش صرفه و نحو زبان به

کودکان دچار نقص شنوایی.

تألیف دکتر علی اصغر گلجو بیاری، آلیس هوسپیان.

۵- روش هاوار هبردها در تعلیم و تربیت کودکان استثنایی

ماهنامه آموزش و پرورش استثنایی * ۳۲

